

DR. DEÁK MILÁN

PhD-hallgató

A MÖGÖTTES TARTALOM JELENTŐSÉGE A HÜTLEN KEZELÉS EGYES ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEIBEN

Bevezetés

A hűtlen kezelés különös részi tényállásának elemzése büntetőjogon túli vizsgálatot követel meg. A hűtlen kezelés bűncselekménye egyike azon tényállásoknak, amelyek önmagukban a büntetőjogi dogmatika fogalmi rendszerével elemezhetetlenek, sőt mi több, a jogalkalmazó számára megoldhatatlanok, mivel a tényállások minden egyes elemét/szavát mögöttes tartalom tölti ki.

Az egykori Legfelsőbb Bíróság is a hűtlen kezelés bűncselekményének speciális jellegére vonatkozó megállapításokat tett a következők szerint: „Előjáróban le kell szögezni, hogy a hűtlen kezelés büntette bizonyos szempontból ún. keretdiszpozíciónak tekinthető, melynek tartalmát egyéb jogszabályok, illetve más normák töltik ki”¹. Ugyanezen határozatában az LB felhívja a figyelmet arra, hogy a hanyag kezelés bűncselekményével szemben támasztott megkérdőjelezhetetlen követelmény – és a hanyag kezelés bűncselekményét kizárólag ezen feltétel fennállása esetén lehet elkövetni –, hogy a kötelezettségzegő magatartás csak törvényen alapulhat. „... Csak a törvényben meghatározott, konkrétan körülírt vagyonkezelői vagy felügyeleti kötelezettség megszegésével követhető el a hanyag kezelés vétsége, s ehhez mind a vagyonra, mind a kezelő vagy felügyelő jogállására nézve törvényi előírás szükséges; ezt alacsonyabb rendű jogszabály vagy más norma nem pótolhatja”². Lényegében a hanyag kezelést ez a jellemvonás határolja el a hűtlen kezeléstől, mivel a hűtlen kezelés tényállásának kimerítéséhez a vagyonkezelésre vonatkozó nemcsak jogszabályi, törvényi normák,

1 EBH 2003.840.

2 EBH 2003.840., továbbá lásd még Bfv. III. 1928/1999/4. sz. határozat.

de akár alacsonyabb szintű [például a szerződéses (megbízási) jogviszonyból eredő] normák megszegése is elegendő.

A hűtlen kezelés esetében a mögöttes tartalom tényállási elemenként más-más lehet, beszélhetünk konkrét jogi-, de akár gazdasági tartalomról is. Önmagában már az a kérdés, hogy a hűtlen kezelés tényállása a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény XXXVI. A vagyon elleni bűncselekmények című fejezetében került szabályozásra egy külön tanulmány megírásának a témája lehetne, mivel a hűtlen kezelés bűncselekménye – ahogy Tóth Mihály fogalmaz – „tágabb értelemben jellemzően szintén gazdasági bűncselekménynek minősíthető”³. A tartalmi korlátok miatt a bűncselekmény jellegére vonatkozó vizsgálatot most nem kívánom elvégezni, de mindenképpen érdemes megjegyezni, hogy a hűtlen kezelésnek nem a vagyon elleni, hanem a gazdasági bűncselekmény jellegét erősíti például a megengedett kockázatnak a kérdése, azon belül is talán legszemléletesebben a befektetési kockázat, mivel egy befektetési alap esetében – amelyre a tőkepiaci szabályok⁴ vonatkoznak – erősen dominálnak a gazdaságot irányító/átható kérdések is. A büntetőeljárás törvény kérdéskörébe tartozó további megfontolandó kérdés lehet a hűtlen kezelés nyomozásával kapcsolatos hatáskör. A bűncselekmény jellegéből adódóan a nyomozati feladatokat akár a Nemzeti Adó- és Vámhivatal is elláthatná.

A hűtlen kezelés természete

A deliktum-fogalom egyes elemeinek vizsgálata előtt mindenképpen szükséges visszanyúlni Angyal Pál hűtlen kezelésről kifejtett gondolataihoz. Angyal a hűtlen kezelés elemzését a sikkasztásról is szóló kézikönyvében végezte el⁵. A sikkasztás és a hűtlen kezelés bűncselekményei közötti elhatárolás magán az elkövetési magatartáson túl jelentős mértékben a rábízás és a megbízás közötti különbségtételre is alapul, bár szükséges megjegyezni, hogy mindkét deliktum esetében jogszerűen kerül az elkövető rendelkezési hatalmába az idegen dolog/vagyon⁶, azonban más felelősséggel és kötelezettségekkel. Angyal felhívja a figyelmet arra, hogy mielőtt a tényállás részletes vizsgálatát megkezdjük, tisztázni kell a hűtlen kezelés jogi természetét.

3 Tóth Mihály: Morális deficit és paternalizmus. Régi-új irányok a hazai gazdasági bűnözés határain. In: Kriminológiai Közlemények 77., http://www.kriminologia.hu/sites/kriminologia.hu/files/kiadvany/2018/1_tothm.pdf

4 A tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény.

5 Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 13. rész. Sikkasztás, jogtalan elsajátítás, orgazdaság és bűnpártolás. Budapest, 1936, Attila-Nyomda Részvénytársaság, 91-115. o.

6 A Csemegi-kódex (1878. évi IV. törvény) indokolása.

A jogtörténetben három felfogás alakult ki a deliktum jogi természetét illetően:

- a visszaélés elmélete (Missbrauchstheorie)⁷,
- a bizalomtörés elmélete (Treubruchstheorie)⁸,
- a jogi kötelezettség megsértésének elmélete⁹.

Az elméletek részletes elemzését elkerülve, a tisztázás érdekében mindegyik elméletről a lényegyet emelem ki egy-egy mondatban:

A visszaélés elméletének képviselői az elkövető törvényi hatalommal való visszaélése által történő vagyoni hátrány (korábban vagyoni kár) okozásában látták a deliktum lényegét.

A bizalomtörés elméletének lényege szerint a bűncselekmény a különös hűségre kötelezett személyek bizalommal való visszaélése által valósul meg¹⁰.

A jogi kötelezettség megsértésének elmélete szerint a hűtlen kezelés lényege az idegen vagyton kezelésével járó jogi kötelezettség megszegésén alapul. Ennek lényege leegyszerűsítve az, amiről már a fentiekben idézett bírósági határozatok kapcsán is szó esett, hogy a vagytonkezelő nem a számára a vagytonkezelői jogviszony keretében előírt normáknak megfelelően jár el.

A Büntető Törvénykönyv 376. § (1) bekezdése szerint „Akit idegen vagyton kezelésével bíztak meg, és ebből folyó kötelességének megszegésével vagyoni hátrányt okoz, hűtlen kezelést követ el”. A tényálláshoz kapcsolódnak továbbá a vagyoni hátrány mértékéhez, valamint a gyámi vagy gondnoki minőséghez tapadó minősítő körülmények és az abból következő minősített esetek.

Ha magából az elkövetési magatartásból indulunk ki, akkor helyes Angyal azon meglátása, hogy a jogi kötelezettség megszegése határozza meg a hűtlen kezelés természetét¹¹, mivel kötelezettségsgző magatartás hiányában még vagyoni hátrány bekövetkezése esetén sem lehet a hűtlen kezelés bűncselekményét a vagytonkezelő terhére róni. Meg kell azonban állapítanunk, hogy mind a bizalmi kapcsolattal való visszaélés, mind a törvényi hatalommal való

7 A visszaélés elméletét Karl Binding alkotta meg. Lásd Karl Binding: Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts, Besonderen Teil, Ersten Band, 2. Ausflage, 1902. 395-398. o.

8 A bizalomtörés elméletét képviselte többek között Hellmuth Mayer. Lásd Hellmuth Mayer: Die Untreue im Zusammenhang der Vermögensverbrechen, Schweitzer, 1926.

9 Az elmélet alapítója Freudenthal volt.

A vagytonkezelői jogviszony bizalmi jellegét emeli ki Tóth Mihály a már idézett művében, továbbá Angyal Pál kézikönyvében szintén a jogalkotó figyelmébe ajánlja azt a megfontolást, hogy a hűtlen kezelés törvényes fogalma a bizalomtörés elméletén alapuljon.

11 A hűtlen kezelés tényállása lényegében a hűtlen kezelés szándékos elkövetésére való utalás, a „tudva és akarva” szófordulat elhagyásával nyerte el ma is hatályos formáját. Az Angyal Pál korában hatályos, a Btk. 361. §-ának különös részi tényállása: hűtlen kezelést követ el az, aki idegen vagyton kezelésével, gondozásával vagy felügyeletével van megbízva és ezen minőségében annak, kinek érdekeit előmozdítani kötelessége, tudva és akarva vagyoni kárt okoz.

visszaélés elmélete érezteti magát a hatályos szabályozásban is, és különösen igaz ez a tényállás minősített eseteinek a körében. Megjegyzem, hogy a bizalommal és a törvényi hatalommal való visszaélés bizonyos esetekben fogalmilag is nehezen elhatárolható kategóriákat képeznek, mivel egy adott személy a törvény erejénél fogva kerülhet vagyongazdálkodói pozícióba olyan személlyel szemben, akivel a bizalom nemcsak a vagyongazdálkodói megbízásból fakad. Erre lehet példa az a kiskorú, akinek a szülei nem élnek, vagy más okból kifolyólag a kiskorú nem a szülők szülői felügyelete alatt áll és a nagyszülők gyámsága alá kerül. Ekkor általában a nagyszülők a kiskorú tulajdonában álló vagyonelemek vagyongazdálkodóivá is válnak¹². Ebben az esetben jogszabályon alapuló vagyongazdálkodói megbízás jön létre, és a vagyongazdálkodók (nagyszülők) visszaélhetnek a törvényen alapuló hatalmukkal, de kétségtelen, hogy jó esetben egy nagykorúság/teljes cselekvőképesség előtt álló kiskorú részéről a nagyszülei felé alapvetően a bizalom is kialakul, még a vagyongazdálkodás tekintetében is.

A három elmélet bármelyikének elfogadása nélkül egyértelműen megállapítható, hogy a különös részi tényállás mögött álló tartalom – legyen szó szabályozásról, vagy akár gazdasági kérdésről – megkerülhetetlen, mivel a jogalkotó a hűtlen kezelés különös részi tényállását keretdiszpozícióként alkotta meg. Ezen mögöttes tartalmat az alábbiakban az egyes tényállási elemekre lebontva teszem a vizsgálat tárgyává.

Tényállási elemek a mögöttes tartalom tükrében

A hűtlen kezelés tényállásának megvalósulásához elengedhetetlen feltétel az elkövető, tettes *idegen vagyon kezelésével való megbízása*. Megbízás hiányában legfeljebb más vagyon elleni bűncselekmény valósulhat meg, például a csalás abban a tipikus esetben, ha valaki úgy kér és fogad el kölcsönt, hogy tisztában van azzal, hogy nem tudja vagy nem is akarja azt visszaadni a kölcsönadó számára. Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben is van vagyonátruházás, azonban a kölcsönszerződés sajátosságából következik, hogy az nem a vagyon kezelésével való megbízás, ebből adódóan értelemszerűen nem következhet a hűtlen kezelés tényállásának megállapítása. Részben a hűtlen kezelés specialitását ez adja. Ha más vagyon elleni bűncselekmény, vagy például a hivatali visszaélés megállapítható, akkor a hűtlen kezelést nem kell halmozottan megállapítani. Az előbbiekben már részben említett elhatárolási alap a sikkasztás és a hűtlen kezelés között, hogy a hűtlen kezelés esetében a megbízás nem azonos a sikkasztásnál megkövetelt rábízással. A sikkasztás esetében a rábízás statikus, a sikkasztás elkövetője kizárólag az idegen dolog birtokában tartására kötelezett¹³, ezen kívül a hűtlen kezelés esetében

12 Mindez a Polgári Törvénykönyv 4:223. §-ának rendelkezésén alapul.

13 Lassó Gábor: Hűtlen kezelés. In: A Büntető Törvénykönyv magyarázata 2. kötet. Budapest, 2004, KJK-KERSZÖV Kiadó, 1329. o.

hiányzik a sikkasztásnál meglévő eltulajdonítási szándék. A ténylegesen elkövetett vagyon elleni bűncselekmények feltáráshoz éppen ezért elengedhetetlen tisztázni az idegen dologgal vagy vagyonnal kapcsolatos mögöttes jogviszonyokat, mivel ennek hiányában téves minősítésű bírósági ítéletek szülehetnek. Itt érdemes megjegyezni, hogy már Fayer László kiemelte a vagyon elleni bűncselekményekkel kapcsolatos fejtegetésében, hogy a büntetőjog legnehezebb és ellentmondásokkal teli részterületéről van szó. Az ellentmondások legfőbb okát abban látta, hogy a büntetőjog ezen a területen érintkezik legjobban a magánjoggal¹⁴. Fayer László megállapításai helyesek, talán annyival kiegészítendőek, hogy ma már a vagyon elleni bűncselekmények körében – különösen a hűtlen kezelés esetében – nemcsak a magánjogi érintkezés jelentős, hanem a közjogi joganyag is sok esetben tölti ki tartalommal a hűtlen kezelés keretdiszpozíciójú tényállását. Erre szemléletes példa, hogy már maga a megbízás természete is lehet közjogi jellegű.

A megbízás természete kétféle lehet: közjogi vagy magánjogi. A közjogi megbízás alapulhat jogszabályon vagy más hatósági aktuson, a magánjogi megbízás alapja pedig szerződéses, általában a Ptk.-ban szabályozott jogviszony, de akár munkajogi szabályok is keletkezethetik a megbízást. Hangsúlyozni szükséges, hogy a magánjogi megbízás nincs alakszerűséghez kötve, akár szóban vagy ráutaló magatartással is létrejöhet.

Kérdésként merülhet fel, hogy ha a megbízás valamilyen okból érvénytelen, akkor a vagyonkezelő kötelelességszegő magatartása – amely még az érvénytelenség megállapítása előtt valósul meg – esetén megállapítható-e a vagyonkezelő terhére a hűtlen kezelés egy későbbi büntetőeljárás során. A megbízás természetéből adódóan a megbízás érvénytelensége is kétféle lehet. Beszélhetünk a megbízás közjogi érvénytelenségéről abban az esetben, ha jogszabály telepít valakire vagyonkezelői kötelezettséget, azonban a jogszabályról a későbbiekben kiderül, hogy közjogi érvénytelenségben szenved, mivel például nem az Alaptörvényben meghatározott szabályok betartásával alkották meg. Beszélhetünk továbbá magánjogi/polgári jogi érvénytelenségről, például egy szerződés semmisségének fennállása esetén. Álláspontom szerint még kötelelességszegő magatartás kifejtése ellenére sem lehet a vagyonkezelő büntetőjogi felelősségét megállapítani a megbízás érvénytelenségének fennállása esetén, hiszen a mögöttes jogviszony de facto egy bizonyos időben fennáll, de olyan hiányosságban szenved, amelyet a jogrendszer közjogi érvénytelenséggel vagy polgári jogi semmisséggel sújt, tehát hiányzik az jogilag szabályozott mögöttes tartalom, amit a vagyonkezelőnek be kellett volna tartania.

Arra talán nem is kell külön felhívni a figyelmet, hogy magának a vagyonnak *idegennek* kell lennie, ez az „idegenség” pedig a tulajdonjogi viszonyok alapján állapítható meg. Az idegen vagyon fogalma okozza talán a legkevesebb problémát a tényállás elemzése során, mivel

¹⁴ Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve. Második Kötet. Budapest, 1905, Franklin Társulat, 281. o.

egy adott dolog, vagyonelem, vagyontárgy tulajdoni jogviszonya jobb esetben könnyen meghatározható kérdés. Ebben a körben a Polgári Törvénykönyv egyik legújabb jogintézménye, a bizalmi vagyonkezelés¹⁵ (az angolszász jogrendszerekben a 'trust' jogintézményével lehet azonosítani) érdekes helyzetet teremthet a büntetőjogi kérdések megítélésében is. Sándor István a következők szerint jellemzi a bizalmi vagyonkezelés magyar jogrendszerben való megjelenését: „A római jogon alapuló klasszikus magánjogi dogmatika által a dologi és kötelmi jogi jogviszonyok közötti választóvonal a magyar jogban olyan szilárdnak tűnik, mind télen a folyó vizét a levegőtől elválasztó jégmező... A bizalmi vagyonkezelési szerződés alapján ugyan nem került az új Ptk.-ba önálló idegen (korlátolt) dologi jog bevezetésre, de burkoltan mégis dologi jogi szabály található ennek a szerződésnek a szabályai között”.¹⁶ A bizalmi vagyonkezelés esetében olyan sajátos kötelmi (megbízási) jellegű jogviszony jön létre, amelyben a vagyonkezelő tulajdonába kerül a vagyonrendelő részéről az a dolog, jog stb., amelyet a vagyonkezelő kezelni köteles. Ezen szerződéses jogviszonyba beszivárognak a dologi jog tulajdonjogra vonatkozó szabályai és speciális helyzetet teremtenek, mivel a büntetőjogi fejtegetések körében az idegen vagyonnal kapcsolatos követelményként egyértelműen az jelenik meg, hogy a tulajdonjog váljon el a vagyonkezelőtől, azonban a bizalmi vagyonkezelés esetében éppen az ellenkező eset áll fenn, a vagyonkezelő válik a vagyon tulajdonosává is. A polgári jog szerint ez relatív tulajdoni szerkezetet keletkeztet, és, bár a vagyon tulajdonjogi szempontból nem minősül idegennek a vagyonkezelő szempontjából, mégis vagyonkezelésről beszélünk, hiszen nem saját javára kezeli az átruházott vagyont. Ezen témakör egy önálló tanulmány megírását kívánja meg, amelyre a szerző a jövőben mindenképpen sort fog keríteni.

Az elkövetési magatartás – *kötelességszegés* – szempontjából elkerülhetetlen a megbízás tárgyának, a vagyonkezelés céljának pontos meghatározása, körülírása, feltárása. Minden esetben szükséges tisztázni, hogy mik a vagyonkezelésre vonatkozó konkrét előírások, szabályok, amelyek keretet adnak az idegen vagyon kezelésének. Mindez azért kapcsolódik szorosan az elkövetési magatartáshoz, mivel a vagyonkezelői kötelezettséget meghatározó szabályok pontos ismeretében állapítható meg, hogy történt-e kötelezettségszegés.

Az előbbi bekezdésben foglaltak a közjogi természetű vagyonkezelés esetében általában könnyebben meghatározhatóak, mivel a jogszabályok rögzítik a vagyonkezelő feladatát, kötelességét a kezelt vagyon kapcsán. Ha pedig nem jogszabály irányadó, akkor a belső utasítások, szabályzatok irányadóak a kérdés eldöntésében.

15 A Ptk. 6:310. §-a szerint „Bizalmi vagyonkezelési szerződés alapján a vagyonkezelő a vagyonrendelő által tulajdonába adott dolgok, ráruházott jogok és követelések (a továbbiakban: kezelt vagyon) saját nevében a kedvezményezett javára történő kezelésére, a vagyonrendelő díj fizetésére köteles”.

16 https://ptk2013.hu/szakcikkek/sandor-istvan-a-bizalmi-vagyonkezeles-es-a-trust/2913#_ftn0, Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust. Budapest, 2014, HVG-ORAC Kiadó.

A magánjogi, azon belül is a polgári jogi vagyonkezelés esetében a vagyonkezelés tartalmát, a vagyonkezelő kötelezettségét, a vagyonkezelésre vonatkozó szabályozást a felek között létrejött szerződés vagy más megállapodás alapján lehet meghatározni, azonban ez sok esetben az írásbeliség hiánya miatt egy büntetőeljárás során bizonyítási nehézségekbe ütközhet.

A köteleességszegés azt jelenti, hogy a vagyonkezelő cselekvősége – amely lehet tevékenység vagy annak elmulasztása – szembe kerül az őt terhelő jogi kötelezettséggel. Itt nyer jelentőséget a megbízás tárgya körében, hogy mi a vagyonkezelés célja, tehát mi az a mögöttes jogi tartalom, amely közjogi vagy magánjogi formában megtestesül, mit határoz meg kötelezettségként a vagyonkezelő számára.

Mindebből következően – álláspontom szerint – nem beszélhetünk hűtlen kezeléstről abban az esetben, ha a vagyonkezelő megbízása a vagyon megsemmisítésére vagy csökkentésére irányul. Ezt ténylegesen kimondó utasítás hiányában azonban nyilvánvaló, hogy a bíróságok nem hozhatnak felmentő ítéletet, mivel mindez az általános, mindennapi vagyonkezelői tevékenység céljával és értelmével mindenképpen ellentétesnek mutatkozik¹⁷.

Összegzés

A tartalmi korlátokból adódóan számos kérdés kifejtésére nem volt lehetőség, azokat csak felvetni lehetett, továbbá vannak olyan tényállási elemek és fontos, akár általános részhez kapcsolódó részletek (a vagyoni hátrány, annak ok-okozati kapcsolata az elkövetési magatartással, az elmaradt haszon gazdasági szempontú vizsgálata, az alanyai oldal körében az elkövetői minőség feltárásához elengedhetetlen elkövetői alakzatot meghatározó mögöttes tartalmak vizsgálata), amelyek megjelenítése teljesen kimaradt jelen tanulmányból, de ezen vizsgálatok, elemzések a jövőben semmiképpen sem maradnak el, és további tanulmányok alapját fogják képezni. Ennek ellenére bízom benne, hogy olyan kérdéseket sikerült felvetni, amelyek érdekesek lehetnek mind az elméleti, mind a gyakorlati jogászok számára.

Felhasznált irodalom

Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 13. rész. Sikasztás, jogtalan elsajátítás, gazdaság és bűnpártolás. Budapest, 1936, Attila-Nyomda Részvénytársaság

¹⁷ Ehhez kapcsolódóan lásd EBH 2009.1684.: Az egyszemélyi, kizárólagos tulajdonban levő kft. ügyvezetője terhére a hűtlen kezelés büntetése nem állapítható meg, ha a kft. tulajdonosa képviselőjének utasítása szerint járt el.

- Binding, Karl: Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts, Besonderen Teil, Ersten Band, 2. Ausflage, 1902.
- Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve. Második Kötet. Budapest, 1905, Franklin Társulat
- Lassó Gábor: Hűtlen kezelés. In: A Büntető Törvénykönyv magyarázata 2. kötet. Budapest, 2004, KJK-KERSZÖV Kiadó
- Mayer, Hellmuth: Die Untreue im Zusammenhang der Vermögensverbrechen, Schweitzer, 1926
- Tóth Mihály: Morális deficit és paternalizmus. Régi-új irányok a hazai gazdasági bűnözés határain. In: Kriminológiai Közlemények 77., http://www.kriminologia.hu/sites/kriminologia.hu/files/kiadvany/2018/1_tothm.pdf
- Sándor István: A bizalmi vagyonekezelés és a trust. Budapest, 2014, HVG-ORAC Kiadó